

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі вироблення здатності майбутнього вчителя іноземної мови до міжкультурної комунікації. Увагу акцентовано на особистісному аспекті цього явища в контексті необхідності соціалізації молодого покоління до нових полікультурних умов існування сучасного суспільства та майбутньої професійної діяльності студентів. Освітнє середовище розглядається як один з засобів такої соціалізації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, полікультурність, майбутній вчитель іноземної мови, мовна картина світу, культурна картина світу, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Глобалізація світового простору, сучасні міграційні, інформаційні та макроекономічні процеси, зростання етнічної та расової свідомості, розширення міжнародного співробітництва зумовлюють перехід від політики етноцентризму в бік ствердження ідеалів полікультурного суспільства, що функціонує на засадах плюралізму та партнерства. Освітня система при цьому розглядається як фундамент формування здатності суб'єктів суспільного простору до міжкультурної взаємодії на принципах демократії, рівних прав та можливостей. Одним з важливих чинників полікультуралізму є здатність особистості до міжкультурної комунікації, діалогу культур за допомогою мовних засобів в тому числі.

Вирішення цих завдань стимулює знаходження відповідей на ряд запитань, як от: Як співвідносяться мова та культура? Яким чином через мову відображається світогляд людини? Які чинники стимулюють, або навпаки перешкоджають спілкуванню представників різних культурних уподобань? Чому весь світ замислюється над проблемою міжкультурного спілкування?

Відповіді на ці питання шукають науковці упродовж багатьох десятиріч, проте особливо гостро вони постали в останні роки, коли політичні та економічні проблеми світового масштабу призвели до тривалих міграційних процесів, переселенню народів, перетинанню різних культур в наслідок чого виникла проблема конфлікту культур. З іншого боку позитивним в цьому контексті є виникнення необхідності пошуку спільного знаменника щодо нових форм комунікативної взаємодії, розуміння і врахування специфічного та спільного в різних культурах. З огляду на вказане вище, проблема міжкультурної комунікації стала напрочуд обговорюваною в різних суспільних колах.

Визначення поняття «міжкультурна комунікація» знаходиться «на поверхні», оскільки мова йде про спілкування представників різних культурних уподобань[9]. Однак, таке міжкультурне спілкування, позитивним результатом якого є адекватно оформлена в мовному смислі відповідь, передбачає не лише рівень володіння спільною для комунікантів мовою. Важливим є сприйняття, розуміння та прийняття світоглядних та культурних орієнтирів одне одного[1;2;3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен явища міжкультурної комунікації досліджують різні галузі науки: філософія, соціологія, культурологія, лінгвокраїнознавство, конфліктологія, етнопсихологія тощо. Проблеми міжкультурної комунікації як багатоаспектного феномену досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці, серед них: В. Антонов, В. Аксьонова, Х. Баузіґер, Є. Верещагін, І. Гребеннікова, Т. Дейк, Д. Круше, В. Костомаров, С. Тер – Мінасова, Л. Уайт та інші. Проблемами підготовки майбутнього вчителя, дослідженням структурних компонентів його професійної компетентності опікувались А. Маркова, В. Сластьонін, Н. Гузій, Н. Волкова, Н. Конишева та інші. Полікультурну компетентність майбутніх вчителів, зокрема майбутніх іноземної мови як важливу структурну ланку професійної компетентності досліджували І. Лощенова, В. Болгаріна, В. Баркасі та інші.

Аналіз міжкультурної комунікації саме з точки зору педагогічної теорії дозволяє здійснити осмислення готовності до міжкультурної взаємодії комунікантів через конкретні мовно-культурні форми, соціальні умови та механізми, що є запорукою збереження

національно-культурної ідентичності в умовах педагогічної діяльності.

Як відомо, в структурі міжкультурної комунікації виділяються властивості різних рівнів: міжособистісна, у вузькому розумінні феномена комунікації як здатності особистості до спілкування носіїв різних культур, а також міжкультурна, у більш широкому її розумінні як здатності особистості до міжкультурної взаємодії між представниками різних мовних, культурних, релігійних та інших уподобань у різних соціально-економічних сферах людської діяльності[4].

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є акцентувати увагу не на лінгвістичному аспекті міжкультурної комунікації, що обумовлюється її тлумаченням як акту передачі певної інформації від одного комуніканта до іншого при використанні різних мовних та мовленнєвих засобів. Важливим, на наш погляд, є особистісний аспект цього явища в контексті необхідності соціалізації молодого покоління в нових соціокультурних умовах існування сучасного суспільства, особистісно-мотиваційної готовності до здійснення міжкультурного спілкування. Освітнє середовище ВНЗ при цьому розглядається як один з основних засобів такої соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Проблема набуття широкої культурологічної освіченості, здатності до міжкультурної комунікації, міжкультурного діалогу є напролюд актуальною при розгляді питання професійного становлення майбутніх фахівців педагогічної галузі, зокрема майбутніх вчителів іноземної мови. Оскільки необхідність перегляду підходів до професійного та особистісного становлення такого студента зумовлена, з одного боку, багатоманітністю соціокультурного простору, з іншого - змістом конкретно-предметної галузі, в якій має функціонувати майбутній фахівець.

Як відомо, у структурі особистості психологами виділяється три блоки властивостей, що знаходяться у ієрархічній залежності: перший, найнижчий-біологічний, визначений здібностями, генетичними задатками людини, другий блок - обумовлений соціальним досвідом людини. Мова йде про набуття знань, умінь та навичок в процесі навчання. Нарешті, третій-соціально-обумовлений й передбачає формування ціннісних орієнтирів, світоглядної позиції, самоідентифікації себе у соціальному полікультурному просторі. Відтак, саме полікультурність [7] як особливу якість особистості майбутнього вчителя іноземної мови, що передбачає визнання багатоманітності соціокультурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії, ми відносимо до певним чином сформованого світогляду, відповідної системи ціннісних орієнтирів, а її розвиток слід розглядати як фундамент до набуття навичок міжкультурної комунікації.

Безумовно, розглядаючи питання розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови з відповідною системою цінностей у контексті набуття умінь міжкультурної комунікації в період його професійного становлення, важливого значення набуває взаємозв'язок культури та освіти, адже культура - це надійний фундамент для освіти, оскільки вона структурує та систематизує зміст навчальної діяльності через систему цінностей суспільства. Освіта, в свою чергу, впливає на рівень культурного розвитку особистості, формуючи в ній принципи світосприйняття та суспільно значущі якості.

Сутність культуротворчої місії освіти відображені в ідеях М. Бахтіна, Г. Балла, В. Біблера. Виходячи з розуміння, що суб'єктом культури є людина, якій відведена роль творця та зберігача культурних цінностей, ми розглядаємо проблему культуротворчої місії освіти крізь призму ідей полікультурності [7], яка є основою для вироблення здатності до міжкультурної комунікації. Тим більше ці ідеї важливі для майбутніх вчителів іноземної мови, адже процес навчання іноземної мови передбачає щоденне перетинання культур різних народів, зберігачем яких має стати вчитель, а кожне сказане іноземне слово є відображенням цієї культури.

Відповідно має змінитись і методологія викладання дисциплін іншомовного спрямування у вищих навчальних закладах, оскільки процес формування іншомовної комунікативної компетентності студентів сьогодні слід розглядати не тільки як оволодіння іншомовленнєвими вміннями та навичками. Важливо формувати особистість студента, майбутнього вчителя іноземної мови, який використовує іноземну мову як реальний та повноцінний засіб спілкування у розумінні його прикладного значення, як засіб гуманізації суспільства, як частину культури іншого народу, мова якого вивчається.

З одного боку – для вирішення таких завдань викладачам вишів необхідно переглянути підходи до процесу викладання іноземної мови, вона має вивчатись у нерозривному зв'язку зі світом та культурою народів, мову яких вивчають; з іншого - окрім володіння мовою, ефективність вироблення умінь міжкультурної комунікації залежить від конкретно вироблених механізмів формування полікультурності майбутнього вчителя іноземної мови як однієї з професійно значущих якостей в структурі його професійного та особистісного становлення.

Підвищити рівень здатності студента до міжкультурної комунікації в процесі вивчення іноземної мови можна, враховуючи соціокультурні чинники, а також чітко визнаючи національно-специфічні особливості ментальності представників інших культур, адже знати граматичні структури мови, а також володіти великим лексичним запасом – не означає володіти мовою як засобом спілкування, тому що підґрунтям мовних структур є структури полікультурні.

У світлі вище зазначеного варто, на наш погляд, зупинитись на уточненні поняття «професійна компетентність» майбутнього вчителя іноземної мови, зокрема його структурних елементів з урахуванням сучасних глобалізаційних, полікультурних тенденцій, освітніх реалій.

Відомо, що професійна компетентність педагога - це синтез його теоретичної та практичної підготовки до здійснення професійної діяльності, вищий компонент особистості, в якій поєднуються індивідуальні та ділові якості спеціаліста, це об'єктивно існуюча характеристика, що відображає достатній для виконання певного виду діяльності рівень знань, умінь та навичок, причому ця діяльність пов'язана необхідністю прийняття рішення [8].

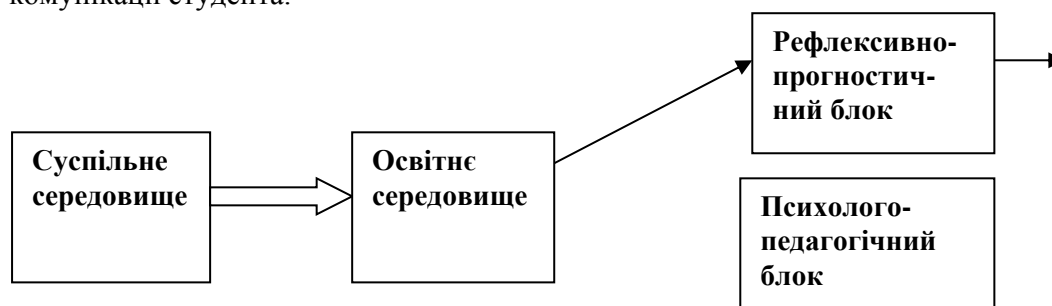
Враховуючи вимоги суспільства до сучасного вчителя, необхідність побудови єдиного освітнього середовища як одного з провідних чинників професійного становлення й самовизначення майбутнього фахівця з іноземної мови змінюються й підходи до визначення структурних складових професійної компетентності, а також до виокремлення місця полікультурного компоненту в цій структурі.

Становлення особистості з точки зору професійної приналежності – це довготривалий та залежний від впливу зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) чинників процес. Серед них, у контексті професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови можна зазначити: суспільно середовище, як провідний чинник, згідно запиту якого формулюються вимоги до сучасного вчителя іноземної мови; освітнє середовище, яке має на меті через зміст навчально-виховного процесу стати осередком професійного самовизначення майбутнього фахівця, синтезуючи отримані теоретичні знання з практичними умінями та суб'єктивними характеристиками, того хто навчається.

Як було зазначено вище, суспільне середовище, впливаючи через соціальне замовлення на освітнє середовище фактично визначає зміст підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Умовно цей зміст можна розділити на три блоки компетенцій, сформованість яких становить ядро професійної компетентності вчителя іноземної мови. (рис. 1)

Зупинімося на блоках компетенцій, що входять до структури професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови з метою визначення серед відповідних методичних, фахових знань, умінь, навичок та особистісних характеристик місця полікультурного компоненту як передумови вироблення здатності до міжкультурної комунікації студента.

Зупинімося на блоках компетенцій, що входять до структури професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови з метою визначення серед відповідних методичних, фахових знань, умінь, навичок та особистісних характеристик місця полікультурного компоненту як передумови вироблення здатності до міжкультурної комунікації студента.

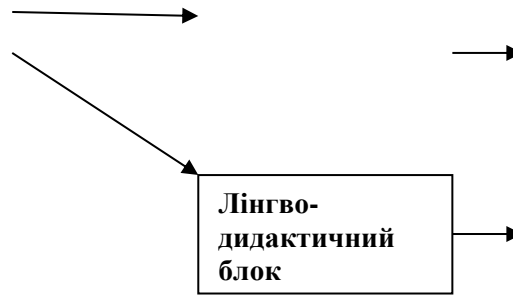

Рис. 1

Рефлексивно – прогностичний блок визначається наявністю особливих якостей майбутнього вчителя іноземної мови, що є обов'язковими для ефективної педагогічної діяльності в умовах міжкультурної взаємодії: широка культурологічна освіченість майбутнього вчителя, ініціативність, дисциплінованість, поміркованість, педагогічна креативність, його активна життєва позиція, ціннісні орієнтири, гнучкість, чуйність, здатність до прогнозування та аналізу результатів власної педагогічної діяльності та ін. Особливого значення, в контексті дослідження, ми надаємо таким якостям особистості вчителя іноземної мови як толерантність[5] та діалогічність.

Психолого-педагогічний блок передбачає уміння педагогічної взаємодії з учнями і має складатись з загальнокультурних компетенцій, психологічних та педагогічних компетенцій.

Загальнокультурні компетенції передбачають культурологічні, філософські, правові, економічні знання, знання про становлення людської особистості під впливом соціокультурних чинників, законів функціонування людини в суспільстві, уміння сформулювати в учнів уявлення про багатоманітність соціокультурного простору, уміння створити ціннісно-мотиваційну базу учня для подальшого вивчення предмета «Іноземна мова». Сформованості компетенцій культурологічного змісту у майбутніх вчителів іноземної мови, в контексті даного дослідження, також надається особлива увага [6].

Компонентами психологічних компетенцій є знання вікових психо-фізіологічних, ментальних особливостей учнів, закономірностей породження конфліктів, на міжнаціональній основі в тому числі, а також шляхи подолання таких конфліктів через навички міжкультурної взаємодії, знання узагальнених характеристик особистості учня: особливості функціонування пам'яті, мислення, уваги, загальних здатностей та характеру учня, уміння співвідносити подану інформацію з рівнем його мовленнєвого розвитку.

Підґрунтям для педагогічних компетенцій є знання теоретичних основ формування особистості, закономірностей перебігу педагогічного процесу, основ педагогічного менеджменту, обізнаність в проблемах планування навчально-виховного процесу, принципів функціонування педагогічної науки, уміння організовувати процес навчання, виховання та розвитку особистості учня, узгоджувати зміст навчання з сучасними соціокультурними умовами, створювати умови для всебічного виховання творчої особистості, для її успішної соціалізації.

Лінгво - дидактичний блок, передусім, передбачає формування суто фахових та методичних компетенцій майбутнього вчителя іноземної мови. Вони пов'язані зі знаннями закономірностей функціонування мови у суспільному просторі, її провідних функцій, особливостей породження мовлення, взаємозв'язку між мовними й ментальними особливостями носіїв тієї чи іншої мови, набуттям навичок викладання предмета «Іноземна мова» з урахуванням його полікультурності, володіння системою методичних прийомів для введення учнів у ситуацію міжкультурної комунікації, створеної у навчальних умовах; досконале володіння іноземною мовою як одним з засобів міжкультурної комунікації, основою для якого є полікультурність особистості як передумова успішності здійснення міжкультурного спілкування у процесі міжкультурної взаємодії.

Аналізуючи змістове наповнення блоків компетенцій у структурі професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови, слід акцентувати увагу на наявності в кожному з них полікультурного аспекту як з точки зору педагогічних, методичних, фахових знань, умінь, навичок так і в контексті особистісних характеристик майбутнього фахівця.

На наш погляд, вироблення здатності до міжкультурної комунікації майбутнього

вчителя іноземної мови передбачає, в першу чергу, активний вплив через зміст навчально – виховного процесу у вищому навчальному закладі на формування саме полікультурного компоненту в структурі його професійної компетентності, полікультурності світоглядної позиції особистості студента. Адже соціально - філософська обумовленість феномену міжкультурної комунікації знаходиться у площині програмування мислення, сукупності почуттів та професійної поведінки майбутнього вчителя як у процесі педагогічної діяльності, що зумовлено специфікою предмета «Іноземна мова», так і в міжособистісному просторі.

Висновки: Зважаючи на зазначене вище, слід наголосити, що подолати дисбаланс між необхідністю формувати у майбутніх вчителів іноземної мови здатність до міжкультурної комунікації та традиційним підходом до навчального процесу з іноземних мов у вишах, коли мовна картина світу сприймається як домінуюча по відношенню до культурної картини світу і не розглядається у взаємодії з нею, можна лише через розширення й поглиблення особистісних якостей студентів, зокрема, полікультурності як основи для розуміння й визнання мовних, культурних, світоглядних особливостей комуніканта, через перегляд підходів до розуміння сутності професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, через переосмислення його місії фахівця, який засобами іноземної мови вирішує глобальні проблеми суспільства. Перспективою подальших наукових розвідок ми вважаємо знаходження ефективних методів, прийомів, організаційних форм та засобів формування умінь міжкультурної комунікації студентів філологічних та педагогічних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Асаєва, В. В. Філософія сучасної полікультурної, мультилінгвальної освіти / В. В. Асаєва // Філософія. Культура. Життя: зб. наук. пр. – 2010. – № 34. – С. 137–141.
2. Баркасі, В.В. Полікультурна компетенція як компонент професійної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов /В. В. Баркасі// Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 11 – 12. – С. 89 – 94.
3. Баркасі, В.В. Формування професійної компетенції в майбутніх вчителів іноземної мови [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В.В.Баркасі. – Одеса, 2004. – 21 с.
4. Гребенникова, И. Я. Инкультурация и межкультурное общение как феномен толерантности и адаптации к новой культуре / И. Я. Гребенникова // Пед. образование и наука. – 2009. – № 7. – С. 31–34.
5. Грива, О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища [Текст]: автореф. дис. на здобуття д-ра філософ. наук: спец. 09.00.10 / Ольга Анатоліївна Грива. – К., 2008. – 32 с.
6. Иванова, Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя: монография / Т. В. Иванова. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
7. Котенко, О. В. Развитие поликультурной компетентности учителей мировой литературы в системе послыдипломной освіти [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика проф. освіти" / Котенко Ольга Володимирівна; ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти" НАПН України. – К., 2011. – 20 с.
8. Слостенин, В. А. Педагогика: учеб. пособие [для студентов высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. М. Шиянов; под ред. В. А. Слостенина. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
9. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово / Slovo, 2008. – 264 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2012.

О. В. Котенко. Поликультурная обусловленность способности к межкультурной коммуникации будущего учителя иностранного языка.

Статья посвящена проблеме формирования способности будущего учителя иностранного языка к межкультурной коммуникации. Внимание акцентировано на личностном аспекте данного явления в контексте необходимости социализации молодого поколения в современных условиях существования общества, а также будущей

профессиональной деятельности студентов. Образовательная среда рассматривается как одно из средств такой социализации.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, поликультурность, будущий учитель иностранного языка, языковая картина мира, культурная картина мира, профессиональная компетентность.*

O. Kotenko. Polycultural Conditioning of Future Foreign Language teacher's Intercultural Communication Ability.

The article is devoted to the problem of forming future foreign language teacher's abilities to intercultural communication. The attention was focused on the personal aspect of this phenomenon in the context of the young generation's socialization needs in today's conditions of society's existence and future professional activities. Learning environment is seen as a means of such socialization.

Keywords: *intercultural communication, multiculturalism, future foreign language teacher, language world view, the cultural world view, professional competence*